

Заснування музею історії ДУ “Інститут травматології та ортопедії НАМН України”

Гайко Г.В., Немирович-Булгакова О.І., Лєсков В.Г.

Створення музею історії ДУ “Інститут травматології та ортопедії НАМН України” дало нове життя традиціям і закарбувало наукові досягнення засновників київської ортопедо-травматологічної школи.

Історія установи бере початок 1919 р., коли у Києві було відкрито заклад із лікування ортопедичних хворих, який назвали “Будинок калічної дитини” Наркомздраву України. У наступні роки залежно від завдань та напрямку науково-практичної діяльності назва установи неодноразово (7 разів) змінювалася. З 2000 р. вона підпорядкована НАМНУ і має назву “Державна установа “Інститут травматології та ортопедії НАМН України”. За роки існування інститут очолювали 12 визначних вчених-організаторів: професори І.О. Фрумін, О.С. Затонська, Г.П. Скосогоренко, М.О. Воробйов, М.О. Дудко, І.П. Алексеєнко, К.М. Клімов, Н.М. Мусієнко, Є.П. Меженіна, І.В. Шумада, у 1989-2019 рр. – академік НАМН України, проф. Г.В. Гайко, з 2019-го – проф. Ю.В. Поляченко.

Кожен із директорів доклав великих зусиль до процвітання установи, хоча часи її становлення були непрості. Фундатор інституту І.О. Фрумін і О.С. Затонська (дружина першого наркому освіти УСРР В.П. Затонського) були неодноразово репресовані. Г.П. Скосогоренко, М.О. Воробйов, М.О. Дудко, І.П. Алексеєнко, К.М. Клімов, Н.М. Мусієнко, Є.П. Меженіна активно діяли на фронтах Другої світової війни. К.М. Клімов – один із перших українських ортопедів-травматологів – став лауреатом державної премії (1950). При Н.М. Мусієнко було відкрито першу в Україні лабораторію консервування тканин. І.В. Шумада досяг значних успіхів у зміцненні матеріально-технічної бази інституту: було побудовано клінічний корпус на 100 ліжок, відкрито 2 клініки і 2 лабораторії, 5 центрів. Він також був членом делегації від України на 14-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (1959). Академік Г.В. Гайко впродовж 30 років перебування на посаді директора сприяв будівництву і відкриттю поліклініки на 250 відвідувань щоденно, 3 нових клінік і 4 відділів, 1 лабораторії.

На ідеї створення музею відповідно до європейських зразків наполягав ще засновник “Будинку калічної дитини” І.О. Фрумін у 1920-х рр.

Йї підтримував і видатний вчений та організатор медичної й ортопедо-травматологічної допомоги в Україні директор інституту (1969-1989) І.В. Шумада. 10 липня 1985 р. було видано Наказ № 75-Л “Про організацію музею історії ортопедії, травма-

тології та протезної справи у Київському НДІ ортопедії”. Відповідальною за організацію музею було призначено В.М. Городню, а також визначено групу виконавців: Г.Т. Лихвар, А.П. Крисюк, І.Г. Талько, К.І. Катонін, В.І. Стецула, В.Я. Фіщенко, М.К. Панченко, О.А. Бухтіаров, П.П. Сердюк, Я.Б. Куценко, А.Т. Губко, М.П. Петренко, О.М. Магомедов. Контроль за виконанням наказу було покладено на заступника директора по науці В.Б. Левицького. Тоді ж було розроблено програму організації музею та графік звітів керівників підрозділів інституту про наповнення стендів і експозицій музею. Були надіслані листи членам товариства ортопедів-травматологів СРСР із проханням підтримати музей автентичними експонатами. 1990 р. до організації музею долучився канд. мед. наук, історик медицини С.М. Старченко. Про його професіоналізм свідчать факти листування, запити до Державних архівів СБУ, МВС, громадських об’єднань України, Київського музею-квартири П.Г. Тичини, Музею історії медицини тощо. Було заповнено чимало прогалін у біографіях директорів інституту О.С. Затонської, І.О. Фруміна, Г.П. Скосогоренка, М.О. Дудка. У 1980-1990-х рр. С.М. Старченко та В.М. Городня ретельно збирали архівні матеріали, спогади сучасників, ветеранів інституту. Так, галерея співробітників інституту – учасників Другої світової війни, їхніх заслуг перед українським народом була детально представлена в майбутній експозиції завдяки творчому підходу упорядників. Базою для подальшої роботи над організацією музею слугували 24 теки фактичних матеріалів, 32 сувеніри, 31 фотографія, 26 тематичних і науково-методичних альбомів, 14 портретів основоположників ортопедії-травматології. До 1999 р. був розроблений план-макет музею з 30 основними темами, що розкривали творчий і науковий шлях розвитку інституту. Проте задуми І.В. Шумади втілились у життя лише через 20 років.

До 100-річчя установи за ініціативи директора, академіка Г.В. Гайка було видано Наказ № 7-од від 24.01.2018 р. “Про створення музею” з метою максимального відтворення багатогранного історичного минулого, численних наукових здобутків, виділено приміщення 100 м² та надано асигнування закладу. До створення музею було залучено когорту креативних ентузіастів: керівника музею на громадських засадах канд. мед. наук В.Г. Лєскова, завідувачку наукової медичної бібліотеки О.І. Немирович-Булга-

кову, інженера П.Т. Мандрика, художницю К.С. Дацюк. Значну допомогу, в т. ч. матеріальну, для втілення цілісної концепції музею надавали Г.В. Гайко, І.В. Рой, С.С. Страфун, С.І. Герасименко, С.М. Марциняк, О.В. Долгополов, О.І. Садикова, А.А. Голопатюк, Л.М. Панченко та керівники структурних підрозділів, використовуючи наявні ресурси.

З великою відповідальністю до організації експозиції, оздоблення й обладнання приміщення поставився В.Г. Лесков. Постійний пошук новинок, моніторинг музейної справи – ключові питання, якими опікувався керівник музею. Під його егідою було зроблено 22 стенди, 20 скляних вітрин, проведено освітлення експонатів, організовано збір медичного інструментарію, хірургічного обладнання, пошук першого мікроскопа. За власні кошти ним було придбано цінний фотоальбом, Книгу почесних гостей тощо. Сучасні фахівці архітектори-макетники Д.Є. Тонконога, В.Ю. Остапчук, А.В. Жулай із метою наочності оформили макет інституту. В.Г. Лесков не втомно підтримував постійні контакти з музейними працівниками м. Києва, художниками, меценатами, спонсорами, адміністрацією інституту, залучав членів сім'ї. Так, широкомасштабні панорамні фотографії із застосуванням квадрокоптера були зроблені за сприяння Є.В. Лескова.

Інженер П.Т. Мандрик, володіючи безцінним кіно- та фотоархівом про інститут і його співробітників, забезпечив наочне оформлення 20 стендів, галерею портретів 60 учасників Другої світової війни та провідних вчених установи. За сприяння проф. І.В. Рой було вдало підібрано і висвітлено в експозиції репрезентативний матеріал про клініки і наукові підрозділи. Творчо, з нестандартним підходом працювала художниця К.С. Дацюк. Вона розробила дизайн ювілейної медалі, реставрувала картину “Ф.Р. Богданов на консультації”, створила справжній витвір мистецтва “В операційній – XIX ст.”, оформила ряд постерів для музею, брала участь в оздобленні конференц-зали, холу.

При організації музею наукова бібліотека, як осередок кумуляції найціннішого спеціалізованого науково-медичного фонду з рідкісними бібліотечними ресурсами (58 тис. прим.), стала соціокомунікативним центром з надання інформації про розвиток ортопедії і травматології в Україні та висвітленні столітнього історико-біографічного напрямку установи. У рамках підготовки експозиції завідувачка книгозбірні О.І. Немирович-Булгакова долучилась до оформлення презентаційних стендів і вітрин, локаційного компонування 305 книг, брошур, грамот; 76 медалей, значків; 264 фотографій, портретів; 36 альбомів; 273 картин, ваз, сувенірів. Розміщення підписів під фотографіями, портретами, інформаційне наповнення і перевірка достовірності зібраного матеріалу теж були покладені на працівників науково-

медичної бібліотеки, і зокрема на провідного бібліографа С.Г. Заборовець.

954 музейних експонатів – це архівні оригінальні документи про створення та становлення інституту, його особистостей, хірургічні інструменти, історії хвороб (з 1919 р.) перших пацієнтів із вродженими деформаціями, кістково-суглобовим туберкульозом. Експозиція музею була доповнена з фондів наукової бібліотеки унікальними раритетними друкованими виданнями XIX-XX ст. Творча наукова спадщина, досягнення в оперативній хірургії, ортопедії й травматології цілої плеяди відомих вчених та організаторів охорони здоров'я презентовані на музейних стендах, де висвітлені фундаментальні та прикладні науково-практичні здобутки 10 клінічних підрозділів і 7 лабораторій, адже в інституті, що має клінічну базу на 400 ліжок, щороку лікується 4 500 хворих, яким виконується понад 8 000 складних операцій. Інформативні стенди про керівників установи за 100 років існування, лауреатів Державної премії України в галузі науки і техніки, міні-експозиції, присвячені проф. І.В. Шумаді, академіку Г.В. Гайку, стали окрасою музею історії інституту.

Сьогодні інститут – головна профільна установа в країні, де працюють 704 співробітники, серед яких 85 науковців, у тому числі 28 докторів (1 академік, 1 член-кореспондент, 13 професорів) і 62 кандидати медичних наук, 13 лауреатів Державної премії України в галузі науки і техніки, 7 – премії Кабміну України, 4 Заслужених діячів науки, 17 Заслужених лікарів України. 5 науковців є членами AAOS, 8 – SICOT, 4 – ISAKOS, 1 науковець – член ESETS, 1 – EFNS, 1 – ISSCR. Кожен 5-й співробітник працює в інституті понад 25 років, із них 21 – понад 40 років.

Відкриття музею історії стало довгоочікуваним святом як для усієї ортопедо-травматологічної спільноти, так і для справжнього патріота інституту, талановитого науковця, хірурга, організатора охорони здоров'я та мудрого наставника академіка Г.В. Гайка. Наполегливість і працездатність, вимогливе ставлення до себе та підлеглих поряд із доброзичливістю і високою культурою спілкування сприяло вдалому розв'язанню проблем в організації музею.

Обіймаючи посаду директора установи протягом 30 років і розуміючи важливість і необхідність відкриття музею до 100-річчя інституту, академік Г.В. Гайко витрачав свої сили, час, ресурси для втілення в життя цієї мрії. Присвячений йому персональний стенд-вітрина зачаровує відвідувачів колекцією експонатів, мистецьких сувенірів, зарубіжних нагород, медалей, кубків.

19 квітня 2019 р. відбулося урочисте відкриття музею історії, на яке були запрошені адміністрація, вчена рада, спонсори, меценати, керівники струк-

турних підрозділів інституту, упорядники. У цей святковий день директор інституту Г.В. Гайко відмітив, що в Україні ортопедія і травматологія завжди були в центрі уваги. І сьогодні, враховуючи значні досягнення наших попередників, теперішні вагомі здобутки, зростання творчої активності вчених, лікарів і особливо молоді, є реальні підстави для подальшого перспективного розвитку нашої спеціальності. А музей – це жива книга історії, доповнена сучасними інноваційними акцентами, які гармонійно підкреслюють вікову спорідненість медичної науки з практикою.

Напередодні 100-річного ювілею інституту музей відвідали члени Президії НАМНУ, директори наукових установ і учасники засідання Президії НАМНУ. Президент НАМНУ академік В.І. Цимбалюк висловив захоплення експозицією музею, його упорядниками, які вклали свою душу і професіоналізм у його створення.

За вагомих особистий внесок у розвиток установи і створення музею інституту група однодумців: керівник музею на громадських засадах канд. мед. наук В.Г. Лесков, проф. І.В. Рой, завідувачка наукової бібліотеки О.І. Немирович-Булгакова, П.Т. Мандрик, К.С. Дацюк – нагороджені Почесною грамотою Президії НАМНУ.

6 червня 2019 р. офіційно святкували 100-річний ювілей інституту, і жоден поважний гість не оминув музей історії установи! З великим захопленням і цікавістю відвідувачі оглядали раритети та свої враження виклали у Книзі почесних гостей.

Сьогодні музей як живий організм дихає на повні груди і потребує постійної трансформації. Упорядники закладу знаходять нові напрямки у своїй діяльності, а саме: проведення екскурсій, лекцій, надання інформації для преси, телебачення, ознайомлення з експозиціями музею делегацій як з України, так і з-за кордону (Китай, Узбекистан, Білорусь). “Що неможливо виміряти, те неможливо поліпшити: критерії оцінки діяльності бібліотек” – під такою назвою у музеї відбулась нарада-семінар завідувачів бібліотек НДІ НАМНУ та МОЗ України.

Наразі перед організаторами музею поставлено завдання своєчасно зорієнтуватись і знайти своє місце у забезпеченні культурного, наукового й інтелектуального запиту сучасного користувача. Об'єднуючи традиційні та новаторські методи бібліотечно-музейної діяльності, пріоритетними на-

прямками організаторів музею було вшанування знаменних подій та видатних особистостей інституту, популяризація історико-медичних знань.

Відаючи данину пошани і любові великому колективу інституту, було ініційовано публікацію інформаційного видання про підсумки проведення 100-річного ювілею установи (сценарій, приймання поважних гостей, перелік 156 нагороджених співробітників тощо). У рамках “Клубу пам'яті” під керівництвом академіка Г.В. Гайка вийшло в світ цікаве ілюстроване видання: [100-річчя заснування ДУ “Інститут травматології та ортопедії НАМН України” (1919-2019) : Клуб пам'яті / Гайко Г.В., Немирович-Булгакова О.І., Лесков В.Г., Мандрик П.Т. – Київ, 2020. – 26 с.]

Для екскурсантів було презентовано виставку періодичних видань, грамот, вітальних адрес, присвячених ювілею установи.

Організатори музею творчо оформили фотоальбом про святкування 100-річчя інституту, який в недалекому майбутньому стане безцінним джерелом спогадів для багатьох членів колективу. Альбом наповнений 190 фотографіями, згрупованими в окремі розділи (співробітники усіх структурних підрозділів, високоповажні гості, нагородження, привітання від різних організацій тощо). Проведено інвентаризацію музею історії інституту на кінець 2020 р. (музейні експонати – 954; стенди – 22; вітрини – 20). Ознайомлення з музеєм, оглядові екскурсії проводились (в умовах пандемії) для невеликих груп. Загалом організовано 12 екскурсій.

18 грудня 2020 р. відбувся онлайн-вебінар Наукові читання ім. проф. Є.Т. Скляренка “Впровадження наукових розробок в практику охорони здоров'я”, організований кафедрою травматології та ортопедії НМУ ім. О.О. Богомольця (проф. О.А. Бур'янов). Науковою бібліотекою інституту в приміщенні музею представлено книжкову тематичну виставку з фотографіями “Наукова спадщина проф. Є.Т. Скляренка” та відкритий перегляд газетних публікацій “З музейних архівів про видатного хірурга проф. Є.Т. Скляренка”.

Як невіддільна складова функціональної концепції розвитку сучасної медицини в Україні, музей відкритий для відвідувачів, пропагуючи духовні та наукові цінності, багатогранне історичне минуле й інноваційні здобутки нашого закладу.